

INTERNATIONAL CONFERENCE
“Global Horizons in Philology and Pedagogy: Experiences of Turkic Nations”
September 25, 2025

DİL VƏ MƏDƏNİYYƏT ANLAYIŞLARI: QARŞILIQLI ƏLAQƏ

Əhmədzadə Gülöyşə

Adpu, müəllim

gulu010894@gmail.com

Açar sözlər: dil, mədəniyyət, insan, əlaqə, ünsiyyət

Key words: language, culture, human, contact, communication

Dil və mədəniyyət sosial elmlərin ən mühüm və eyni zamanda ən çox müzakirə olunan anlayışlarıdır. Hər iki fenomen bir-biri ilə sıx bağlıdır və birinin mövcudluğu digərindən asılıdır. Dil insanların yalnız gündəlik ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də onların milli kimliyini, dünyagörüşünü və mədəniyyətini ifadə edən bir sistemdir. Mədəniyyət isə yalnız maddi və mənəvi dəyərlər məcmusu deyil, həm də dil vasitəsilə nəsildən-nəslə ötürülən sosial təcrübədir. Bu baxımdan, dil və mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqəsinin araşdırılması müasir dövrdə həm nəzəri, həm də praktik əhəmiyyət daşıyır. Çünki qloballaşan dünyada xalqlar arasında dialoqun əsas şərti bir-birinin dilini və mədəniyyətini anlamaqdan keçir. Dil insanların ünsiyyət vasitəsi olmaqla yanaşı, onların düşüncə tərzinin, dünyanı qavrama formalarının da ifadəsidir. Məşhur alman alimi Vilhelm fon Humboldt qeyd edirdi ki, “dil insanın daxili aləmini, ruhunu ifadə edən vasitədir”. Dilin bir neçə funksiyası var: kommunikativ-insanların arasında fikir mübadiləsi aparmaq, idrak- insanların dünyanı dərk etməsinə yardım etmək, mədəniyyətin ötürülməsi- xalqın tarixini, folklorunu nəsillərə çatdırmaq, sosial inteqrasiya- toplumun eyni mədəni mühitdə fəaliyyət göstərməsi. Beləliklə, dil yalnız ünsiyyət sistemi deyil, həm də mədəniyyətin mövcudluq şərtidir.

Mədəniyyət – insanların yaratdığı maddi və mənəvi dəyərlərin məcmusu kimi qəbul edilir. O, həm fərdi, həm də ictimai həyatın ayrılmaz hissəsidir. Ən geniş mənada mədəniyyətə insan fəaliyyətinin bütün məhsulları daxildir: elm, incəsənət, ədəbiyyat, din, əxlaq, adət-ənənələr və gündəlik həyat tərzini. Mədəniyyətin tarixilik, milli xarakter, dinamiklik, universal xarakter kimi xüsusiyyətləri var. Mədəniyyət yalnız insan fəaliyyətində mövcud olur və dil olmadan yaşaya bilmir.

Dil və mədəniyyət bir-birini tamamlayan və qarşılıqlı təsir göstərən sistemlərdir. Bu əlaqəni bir neçə aspektdə nəzərdən keçirmək mümkündür: mədəniyyətin ifadə vasitəsi kimi dil, mədəniyyətin dilə təsiri, dilin mədəniyyətlərarası ünsiyyətdə rolu, mədəniyyətin qavranılmasında dilin rolu, qloballaşma və qarşılıqlı təsir. Azərbaycan xalqının zəngin tarixi və mədəniyyəti Azərbaycan dili vasitəsilə qorunub saxlanılır. Azərbaycan dilindəki folklor nümunələri – “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanı, bayatılar, atalar sözləri – xalqın həyat tərzini, dünyagörüşünü və mədəni dəyərlərini özündə ehtiva edir. Ərəb, fars, rus və Avropa dilləri ilə təmas Azərbaycan dilinin lüğət tərkibini zənginləşdirmiş, eyni zamanda Azərbaycan mədəniyyətinə rəngarənglik qatmışdır. Bu proses göstərir ki, dil mədəniyyətin güzgüsü olmaqla yanaşı, digər mədəniyyətlərlə təmasda dəyişir və inkişaf edir.

Dil və mədəniyyət bir-birindən ayrılmazdır. Dil mədəniyyətin ifadəsi, mədəniyyət isə dilin formalaşdığı mühitdir. Dil olmadan mədəniyyətin ötürülməsi, mədəniyyət olmadan isə dilin məzmun

INTERNATIONAL CONFERENCE
“Global Horizons in Philology and Pedagogy: Experiences of Turkic Nations”
September 25, 2025

qazanması mümkün deyil. Müasir qloballaşma dövründə dillərin qorunması və inkişaf etdirilməsi, eyni zamanda milli-mədəni dəyərlərin saxlanılması hər bir xalqın əsas vəzifələrindən biridir. Bu proses həm milli kimliyin qorunmasına, həm də mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafına xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Humboldt, V. Dil və düşüncə haqqında seçilmiş əsərlər. Bakı: Elm, 2005.
2. Quliyev, A. Dilçilik və mədəniyyətşünaslıq məsələləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2012.